

Манба ва адабиётлар руйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига Мурожаатномаси. <http://uza.uz/oz/politics/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyeevning-oliy-25-01-2020>
2. Ўзбекистон Республикасининг 1996 йил 25 апрелдаги “Эркин иқтисодий зоналар тўғрисида”ги қонуни.
3. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни “Инвестициялар ва инвестиция фаолияти тўғрисида” ЎРҚ-598-сон. (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 26.12.2019 йил, 03/19/598/421-сон.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тадбиркорлик фаолиятининг жадал ривожланишини таъминлашга, хусусий мулкни ҳар томонлама ҳимоя қилишга ва ишбилармонлик муҳитини сифат жиҳатидан яхшилашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 2016 йил 5 октябрдаги ПФ-4848 сон Фармони.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги 4947-сон Фармони.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 26 октябрда “Эркин иқтисодий зоналар фаолиятини фаоллаштириш ва кенгайтиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-4853-сон фармони, манба: <http://lex.uz/docs/3056978>.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 26 октябрдаги “Эркин иқтисодий зоналар фаолиятини фаоллаштириш ва кенгайтиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-4853-сон фармони, манба: <http://lex.uz/docs/3056978>.
8. Стратегическое планирование-важный фактор стабильности устойчивого социально-экономического развития страны и регионов: материалы Форума экономистов/под общей редакцией Т. Ахмедова/Ташкент: IFMR,2019.-592 с.
9. Абулкасимов Ҳ., Расулов Т.С. Особенности научно-технической и инновационной политики стран СНГ, Ближнего и среднего Востока, –Т.: «ТашГИВ», 2017.- 380с.
10. Белова Л. Г. Инновации в мировой экономике. учебное пособие – М.: Экономический факультет МГУ имени М. В. Ломоносова, 2018. -148 с.
11. Виленский П.Л., Лившиц В.Н., Смоляк С.А. Оценка эффективности инвестиционных проектов. Теория и практика. – М.: Дело.2002. -223 с.
13. Друзик Я.С. Свободные экономические зоны в системе мирового хозяйства: Учебное пособие. Мн.: ФУА информ, 2000
14. Бозоров Р.Ҳ. Инвестиция муҳити: омиллари, хусусиятлари, баҳолаш усуллари ва хорижий инвестицияларни жалб қилиш //Иқтисодиёт ва таълим// 2018. №2 -Б.113-123.
15. Каримқулов Ж.И., Умироқов Ж.А. Хорижий инвестицияларни миллий иқтисодиётга жалб этиш йўналишлари ва халқаро тажрибани қўллаш //Иқтисодиёт ва таълим// 2018. №1 - Б.105-113.
16. Пути и механизмы дальнейшего развития и либерализации экономики в свете реализации Стратегии действий по пяти приоритетным направлениям развития Республики Узбекистан в 2017-2021 годах» Материалы IX/ Форум экономистов/ под общей редакцией к.э.н. Ахмаджанова Ш.Х. Т.: IFMR.2017.-С.489.
17. Каримов М.М., Ильина Д.Н., Акрамов А.У. Состояние и перспективы развития свободных экономических зон в Республике Узбекистан // Брошюра ПРООН, г.Ташкент, 2015. – С. 61.
18. М. Каримов. Свободные экономические зоны Узбекистана - 10 лет развития <https://finance.uz/index.php/ru/mneniya-i-kejsy/4050-svobodnye-ekonomicheskie-zony-uzbekistana-10-let-razvitiya>
19. Financial and Insurance Advisory Services (FIAS), the International Finance Corporation (IFC), the Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA) and the World Bank (IBRD). «Special economic zones performance, lessons learned, and implications for zone development». April 2008, p.3.<http://www.fias.net>
20. Клим И.В. «Свободная экономическая зона как инструмент инновационного развития экономики». «Российский внешнеэкономический вестник», №4, 2008
21. Отчет по отрасли информационно-коммуникационных технологий в Республике Казахстан. 2018 АО Национальный инфокоммуникационный холдинг «Зерде».

ҲУДУДЛАРНИНГ ЭКСПОРТ САЛОҲИЯТИНИ ОШИРИШДА АХБОРОТ ТИЗИМЛАРИНИ ҚўЛЛАШНИНГ ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ТАЖРИБАСИ (АНДИЖОН ВИЛОЯТИ МИСОЛИДА)

**Мамасоатов Дилшод Равшанович –
ТДИУ ҳузуридаги “Ўзбекистон иқтисодиётини
ривожлантиришининг илмий асослари ва
муаммолари” ИТМ, катта илмий ходим
Каримов Рустамжон Расулжонович –
Давлат бошқаруви академияси, магистрант**

Аннотация: Мақолада ҳудудларни экспорт ҳолатини таҳлили ва ахборот тизимларини қўллашнинг шунингдек улар томонидан маҳсулотларни сотишни ташкил қилиш йўллари, шунингдек, хорижий мамлакатлар тажрибасини ўрганиш натижасида экспортни ривожлантиришининг асосий йўналишлари ёритилган.

Таянч сўзлар: экспорт, ташқи савдо, ID карта, экспорт салоҳияти, Интернет-технология, технология, инфратузилма, e-Commerce.

Аннотация: В статье анализируется состояние экспорта регионов и способы использования информационных систем, а также способы организации их продаж, а также ключевые направления развития экспорта в результате изучения зарубежного опыта.

Ключевые слова: экспорт, внешняя торговля, ID-карта, экспортный потенциал, интернет-технологии, технологии, инфраструктура, электронная коммерция.

Abstract. The article analyzes the state of export of regions and ways of using information systems, as well as ways to organize their sales, as well as key areas of export development as a result of studying foreign experience.

Keywords: export, foreign trade, ID-card, export potential, Internet technologies, technologies, infrastructure, electronic commerce.

Бугунги кунда республикамизда ҳудудларнинг экспорт салоҳиятини оширишда кенг имкониятлар яратилмоқда. Президентимиз томонидан амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотларни халқ манфаатлари йўлида изчил давом эттириш мақсадида 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили”да амалга оширишга оид давлат дастури тасдиқланди[1].

Ўзбекистон Республикаси Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги бошқа манфаатдор идоралар билан биргаликда “Рақамли Ўзбекистон – 2030” дастури лойиҳасини ишлаб чиқишда бошқа масалалар билан бир қаторда қуйидагилар назарда тутилган:

а) “Электрон ҳукумат” тизимини ривожлантириш йўналишида:

- ахборот технологиялари соҳасида инсон капиталини ривожлантириш, кадрларни тайёрлаш ва улар малакасини ошириш тизимини такомиллаштириш;

- давлат хизматларини рақамли шаклга трансформация қилиш ва ахборот экотизимини ривожлантириш;

- давлат органлари ва ташкилотлари фаолиятининг очиқлиги ва шаффофлигини таъминлаш;

б) маҳаллий IT-технологиялар бозори салоҳиятини ошириш йўналишида:

- ахборот тизимлари ва дастурий маҳсулотларга қўйиладиган асосий функционал талабларнинг ягона реестрини белгилаган

ҳолда давлат органлари ва ташкилотларида ушбу маҳсулотлардан фойдаланишга ўтиш;

- ўрнатилган функционал талабларга мувофиқ келадиган маҳаллий ахборот тизимлари ва дастурий маҳсулотларнинг ягона базасини шакллантириш;

- салоҳияти мавжуд олий таълим муассасаларида ахборот технологиялари ва дастурий маҳсулотларни ишлаб чиқиш соҳасида лабораториялар, жумладан, халқаро тан олинган илғор IT-компанияларни жалб қилган ҳолда ташкил этиш;

- маҳаллий ахборот технологиялари ва дастурий маҳсулотларни ишлаб чиқишни янада ривожлантириш учун қулай шарт-шароитларни яратиш. Бу эса ўз навбатида ҳудудларги экспорт тизимини ривожлантириш учун асос бўлиб хизмат қилади.

Андижон вилоятининг ташқи савдо айланмасини таҳлил қиладиган бўлсак, 2019 йилнинг январь-март ойларида 645,0 млн. АҚШ долларини, шу жумладан экспорт 108,8 млн. АҚШ долларини, импорт 536,2 млн. АҚШ долларини ташкил этди. Ташқи савдо айланмасининг сальдоси – 427,4 млн. АҚШ долларни, шу жумладан МДҲ давлатлари билан 14,6 млн. АҚШ долларини ва бошқа давлатлар билан – 442,0 млн. АҚШ долларини ташкил этди. Вилоят резидентларининг ташқи савдо операциялари асосан (жами товар айланмасининг Осиё (82,0 фоизи), Европа (14,7 фоизи) ва Америка (3,3 фоизи) давлатлари билан амалга оширилган бўлиб, жами савдо айланмаси 167,6 фоизга ўсди (1-жадвал)[2]

1-жадвал

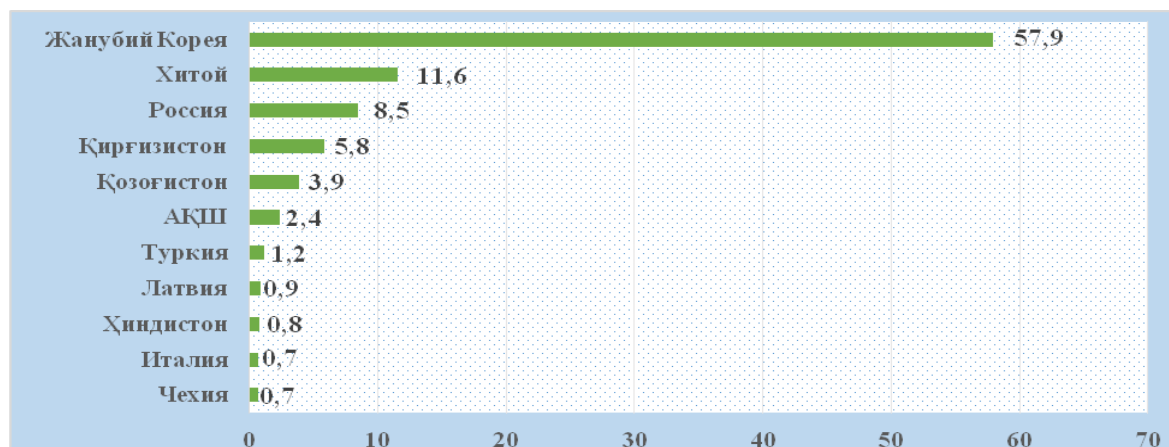
Вилоят ташқи савдо айланмасининг қитъалар бўйича тақсимланиши (2019 йилнинг январь-март ойларида) млн. АҚШ доллари

	Экспорт	Импорт	Ташқи савдо айланмаси	
			2018 йилнинг январь-мартга нисбатан фоиз ҳисобида	Жамига нисбатан фоизда
Жами	108,8	536,2	167,6	100
Осиё	92,9	436,0	174,5	82,0
Европа	15,8	79,1	119,2	14,7
Америка	0,07	20,9	9,9	3,3

Манба: Статистик маълумотлари асосида муаллиф тадқиқотлари.

МДХ давлатлари орасида Россия, Қирғизистон ва Қозоғистон давлатлари ташқи савдо айланмасида асосий ҳамкорлар ҳисобланиб, уларнинг жами ташқи савдо айланмасидаги улуши 18,8 фоизни ташкил қилади,

бошқа давлатлар орасида Жанубий Корея, Хитой, АҚШ, Туркия, Латвия, Швейцария, Ҳиндистон, Италия ва Чехия давлатлари ҳисобланади, уларнинг улуши 81,2 фоизини ташкил қилади.

1-расм. Вилоят ташқи савдо айланмасида нисбатан катта улушга эга бўлган давлатлар билан ташқи савдо айланмаси (2019 йилнинг январь-мартида, фоизда)

Манба: Статистик маълумотлари асосида муаллиф тадқиқотлари.

Бугунги кунда вилоят ҳудудларнинг экспорт салоҳиятини оширишда ахборот тизимларини қўллашнинг хорижий давлатлар тажрибасига эътибор берадиган бўлсак Европада яъни Чехияда АКТни экспортни ривожлантиришга жорий этишда Шарқий Европадаги энг юқори даражалардан бирида туради. Кейинги бир неча йилда Чехия улкан муваффақиятларга эришди ва минтақада етакчи давлатга айланди. Чехиянинг яқин орада Европа Иттифоқига қўшилиши муносабати билан ҳукумат Чехияда телекоммуникацияларни ва ахборот тизимини янада ривожлантиришнинг йўналишларини белгилаб берувчи ягона ҳужжатни ишлаб чиқди.

Словения Европа Иттифоқининг етакчи давлатларидан ва ҳатто ўртача Европа даражасидан орқада, бироқ айрим кўрсаткичлар бўйича Словения қиёсланадиган натижаларга эгадир. Словениянинг икки миллионли аҳолисининг учдан бир қисми шахсий компьютерга эга, уларнинг ўттиз фоизи Интернетга кира олади. Словения ялпи ички маҳсулотнинг анчагина қисмини АКТни ривожлантиришга ажратади (ушбу кўрсаткич Европа Иттифоқига киришга номзод мамлакатлар орасида энг юқори, бироқ ўртача Европа даражасидан паст кўрсаткич), бироқ бу етарли эмас. Ҳукумат ахборот маркази томонидан тайёрланган «2001-2004 йилларда Словения Республикасининг экспортида электрон тижорат стратегияси»

Словения давлат маъмуриятининг ахборот жамиятига ўтиш бўйича барча ишлар ва лойиҳалар учун асос бўлиб хизмат қилади. Эришилган натижаларни ҳисобга олган ҳолда Стратегияга тузатишларни, фойдаланувчиларнинг эҳтиёжлари мониторингини ва экспорт жараёнарида АКТ масалаларини қўллаш бўйича Европа Иттифоқи кўрсатмаларини ўз ичига олади.

Режада электрон хизматлар, АКТни жорий этиш мақсадлари ва вазифалари ҳамда лойиҳаларни жорий этиш ва улар мониторингини олиб бориш механизмлари белгиланган. Ҳозирги вақтда давлат муассасаларининг амалда юз фоизи Интернетга уланган. Словения очиқ кодларга эга дастурий таъминотга нисбатан расмий сиёсатни тасдиқлаган яна бир Европа давлати ҳисобланади. Ахборот жамияти вазирлиги томонидан тайёрланган ушбу ҳужжат ҳам ҳукумат муассасалари ҳам бошқа давлат ташкилотлари ва хусусий ташкилотлар томонидан очиқ дастурий таъминотдан фойдаланиш бўйича аниқ кўрсатмаларни тақдим этиши керак. Ҳужжатда тайёр дастурий таъминотнинг хавфсизлигини ошириш мақсадида очиқ дастурий таъминотдан, очиқ стандартлар ва протоколлардан фойдаланиш қўллаб-қувватланади. «Сиёсат» давлат муассасаларини сотиб олинадиган дастурий таъминотга нисбатан бетарафлик нуқтаи назарида бўлишга чақиради. Ушбу ҳужжат қабул қилиниши

муносабати билан Европа ва ундан ташқаридаги очиқ кодли дастурий таъминотга нисбатан расмий сиёсатни тасдиқлаган мамлакатлар сафига қўшилди.

Эстонияда экспорт жараёнида ахборот тизими энг интенсив ривожланмоқда. Эстония электрон бошқарувни ва электрон тижоратни фаол ривожлантирмоқда ва Жаҳон Иқтисодий Форумининг маърузасида билдирилган баҳоларга биноан бугунги кунда электрон тайёргарлик бўйича 82 мамлакат ичида саккизинчи ўринда туради. 2000 йилнинг ўзидаёқ давлат тузилмалари компьютер техникаси билан тўлиқ таъминланди, компьютерларнинг тўқсон фоизи тармоқларга уланди. Эстония ҳукумат портали (www.riik.ee) 1998 йилдан фаолият кўрсатади ва Эстония Республикасининг вазирликлари ва идоралари сайтларига киришнинг ягона шаҳобчаси ҳисобланади. Эстон тилида ахборот бериш билан бирга маълумотларнинг бир қисми шунингдек рус ва инглиз тилларида тақдим этилади. Тармоқ бўйича солиқ декларациялари бериш хизмати ишлайди. Унинг ёрдамида экспорт бўйича солиқ тўловчилар online солиқ декларацияларини яратишлари, кўздан кечиришлари ва уларга тузатиш киритишлари ҳамда қўшилган қиймат солиғини қоплашга буюртмалар беришлари, солиқ ҳисоб рақамлари балансини кўздан кечиришлари мумкин. Солиқ қўмитасининг сайтига кириш учун электрон ID (identification – шахсни аниқлаш) карталардан фойдаланиш мумкин.

Электрон ID карталар Эстонияда 2002 йил январь ойидан бошлаб чиқарилади ҳамда барча фуқаролар ва 15 ёшдан катта бўлган доимий резидентлар учун мажбурий ҳисобланади. Карталар асосий идентификацияловчи ҳужжат ҳисобланади ва давлат органлари ва тижорат тузилмалари, жисмоний шахсларнинг ўзаро алоқасининг барча турларида қўлланади. ID картада, жумладан, код эгасининг номи ва шахсий коди билан бирга иккита шифрланган сертификат ҳамда юридик жиҳатда ҳақиқий рақамли имзо мавжуд бўлади. Ҳар бир давлат органи тўғрисида батафсил ахборот мавжуд бўлган ҳукумат порталига қўшимча равишда фойдаланувчиларга мўлжалланган «Ахборот портали» мавжуддир. Сайт у ёки бу муассасанинг тузилмаси ва функцияларини муфассал баён этмайди, бироқ Эстония аҳолисига қандай муассаса ва қай тарзда фойдали бўлиши мумкинлигини тушунтиради. Ахборот пор-

тали Эстония аҳолисининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари тўғрисида амалий ахборот тақдим этади, излашни соддалаштиради ва тезлаштиради. X-road Эстония лойиҳаси барча тармоқ маълумотлар базаларини бирлаштиради ва ўзида давлат маълумотларининг ўзаро алоқасини таъминлашга уринишни ифодалайди. Ушбу тизим ташкилотлар ва фуқароларга, улар бундай ахборотни олиш ҳуқуқига эга бўлганлари тақдирда Интернет орқали кўпчилик миллий маълумотлар базаларида маълумотларни излаш имкониятини беради.

Тизим шахсининг идентификациясини ва транзакцияларнинг ҳавфсизлигини таъминлайдиган ID карталарни жорий этишнинг миллий ташаббуси ҳисобга олинган ҳолда ишлаб чиқилади. Лойиҳа учун масъул бўлган асосий мансабдор шахсларнинг тайёрланганлиги ахборотлаштириш лойиҳаларининг муваффақиятида муҳим рол ўйнайди. Эстония электрон бошқариш академияси – бу шу жумладан электрон демократияни ўз ичига оладиган электрон бошқарув тўғрисидаги билимларни ёйиш мақсадида ташкил этилган нотижорат ташкилотдир. Экспорт бўйича электрон бошқарув соҳасида ўқитиш ва тадқиқотлар ўтказиш бўйича хизматлар кўрсатиш, шунингдек МДҲ мамлакатлари, Мўғилистон, Марказий ва Шарқий Европа мамлакатларидаги ҳамкасблар учун тажриба алмашиш имкониятини беради.

Жаҳон тажрибаси шундан далолат берадики, айни пайтда глобал иқтисодиётда компьютер ва телекоммуникация технологиялари, дастурий таъминот маҳсулотларини ишлаб чиқариш ва улар асосида кенг турдаги интерфаол хизматлар кўрсатишни ўз ичига олган ахборот-коммуникация технологиялари (АКТ) соҳасининг роли ва аҳамияти тобора ошиб бормоқда. Шу билан бирга тадбиркорлик субъектлари томонидан электрон тижоратдан фойдаланиш орқали сотиладиган товарлар айланмаси уларнинг ҳажмидан қатъи назар чакана савдо ҳисобланади. Шунингдек, АКТ соҳасида халқаро консалтинг компаниялари ва экспертларини жалб қилиш, ўз IT-инфратузилмасини ривожлантириш ва моддий-техника базасини мустаҳкамлаш, шунингдек, АКТни ривожлантириш жамғармаси маблағлари ҳисобидан амалга оширилиши белгилаб берилган. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 31 декабрдаги “Ўзбекистон Республикасида ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантириш ҳолати-

ни баҳолаш тизимини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 355-сонли қарорига асосан 2014 йил I-чорагидан бошлаб Ўзбекистон Республикаси Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги тизимидаги “Электрон ҳукумат” тизимини ривожлантириш маркази ва Ахборот ва жамоат хавфсизлиги маркази экспертлари томонидан ҳар чоракда давлат ва хўжалик бошқаруви, маҳаллий давлат ҳокимияти органларида АКТни жорий қилиш ва ривожлантириш ҳолати таҳлил қилиниб, рейтингли баҳолаш ишлари амалга оширилиб келинмоқда[4]. Рейтингли баҳолаш вазифалари ташкилотларда АКТни жорий этиш мавжуд ҳолатини анализ қилиш, тўсиқларни аниқлаш, уларни бартараф этиш ва фаолият самарадорлигини оширишга қаратилган чора-тадбирлар режасини ишлаб чиқишда амалий ёрдам бериш, кейинчалик АКТни жорий этиш ва ривожлантиришга йўналтирилган устувор таклифларни тайёрлашдан иборат.

Замонавий АКТнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишга таъсири ниҳоятда юқори бўлиб, энг аввало, меҳнат унумдорлигининг ўсиши, рақобатдошлик таъминланиши, янги иш ўринлари яратилиши, ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш харажатлари камайишида намоён бўлади. Компанияларнинг электрон тижорат фаолиятини самарали ташкил этишда ноанъанавий бизнес сифатида “Интернет маркетлар”, яъни World Wide Web (WWW) интернет савдо тармоқлари жадал ривожланиб бормоқда[5].

АКТнинг ривожланиши интернетнинг энг муҳим тизими бўлган электрон тижоратнинг пайдо бўлишига олиб келди. Замонавий маркетинг тушунчаси Интернет маркетингининг янги йўналишини пайдо бўлиши-

га асос бўлди[6]. Интернет маркетингнинг асосий хусусиятларидан бири унинг гипер-медиа табиатидир, бу ахборотни тақдим этиш ва ўзлаштиришда юқори самарадорлик билан тавсифланади, бизнес ва истеъмолчилар ўртасидаги муносабатларни яхшилашда маркетинг имкониятларини сезиларли даражада оширади.

Корхоналар ишлаб чиқарган маҳсулотларини самарали сотишни ташкил этиш учун ривожланган давлатлар амалиётида электрон тижорат (e-Commerce) воситаларидан кенг фойдаланилмоқда. Электрон тижоратнинг ушбу С2С, В2В, В2С ва С2В тўртта моделлари ривожланган давлатларда кенг тарқалган. АКТдан ишлаб чиқарилган маҳсулотларни маҳаллий ва жаҳон бозорларига олиб чиқиш имкониятини ҳамда ушбу маҳсулотнинг ўз харидорини топиш, мамлакат экспорт салоҳиятини оширишда фойдаланиш харажатларини камайтириб, самарадорликнинг ошишига олиб келади. Маркетинг фаолиятида замонавий АКТдан самарали фойдаланиш корхоналарнинг маркетинг технологияларини самарали шакллантиришга, ўз навбатида, анъанавий ҳамда эскирган маркетинг технологияларини борган сари амалиётдан сиқиб чиқарилишига олиб келмоқда. Интернет-технология янги ғояга эга тадбиркорларни соҳага киришига имконият яратиб, харидорларга керакли товарларни топиш, баҳолаш ва сотиб олишни осонлаштиради. Ушбу моделлар узоқ муддатга мўжалланган истеъмол маҳсулотлари бозорларидага инқилобий ўзгаришларга мос бўлиб, натижада ушбу ҳолат бозор ҳукми ишлаб чиқарувчидан соувчига самарали тарзда ўтишини таъминлайди.

Манба ва адабиётлар руйхати:

1. *Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили”да амалга оширишга оид давлат дастури Фармони. 2020 йил 2 март.*
2. *Андижон вилояти статистика бошқармаси маълумотларидан фойдаланилди.*
3. *UNDP Digital Development Initiative Programme.*
4. *<https://egovernment.uz/uz/>*
5. *Котлер Ф. Глобал маркетинг. - М.: Прогресс, 2015 й. 209 б.*
6. *Қозақова М.Ш. Замонавий ахборот-коммуникация технологиялари асосида маҳсулотлар брендини ривожлантириш “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. №2, март-апрель, 2017 й. 129 Котлер Ф. В2В Бренд менежмент. -М.: Прогресс, 2006 й 143 б.*